

NOORTESEIRE EESTIS

Poliitikaülevaade 4/2012

Noored ja sotsiaalne kaasatus: Euroopa Liidu noortepoliitika ja Eesti olukord Euroopa taustalt

Avo Trumm, Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Ühiskonnaliikmete suurem sotsiaalne kaasatus on tänase Euroopa Liidu (EL) sotsiaalvaldkonna kesksemaid eesmärke, mida püütakse saavutada erinevate poliitikameetmetega. Üheks sotsiaalse kaasatuse olulisemaks sihtrühmaks on kujunenud noored, sest enamikes Euroopa riikides on noored kõige haavatavamaks riskirühmaks tööturul (Eurostat 2009). Noortel on vähe seadustatud võimalusi oma hääle kuuldavaks tegemiseks; paljude noorte sotsiaalmajanduslik positsioon ühiskonnas on madal ning neil jääb puudu õigustest ja võimust. Nende võimalused on piiratud vaesusega, suure sõltuvusega oma vanematest, takistustega omandada kõrgharidust, töökohta, eluaset või kodakondsust (Barry 2005). Noorte haavatavust on suurendanud ka hariduseluaseme- ja sotsiaalkaitsereformid, muutused tööturul ja perekonnainstitutsioonis jne (MacDonald 1997).

Noorte sotsiaalse haavatavuse vähendamise kaudu ning just eelkõige noorte osaluse ja ühiskondliku seotuse suurendamise teel loodetakse tõsta ühiskonna

jätksuutlikkust ja konkurentsivõimet. EL Nõukogu Euroopa Noortevaldkonna Uuendatud Koostööraamistikus 2010–2018¹ tõdetakse:

„Noortel on täna ning tulevikus otsustav roll Euroopa Liidu ja selle kodanike ees seisvate paljude sotsiaalmajanduslike, demograafiliste, kultuuri-, keskkonna- ja tehnikaalaste probleemide lahendamisel ja võimaluste ärakasutamisel. Noorte sotsiaalse ja kutsealase lõimimise edendamine on Euroopa Liidu majanduskasvu ja tööhõive Lissaboni strateegia elutähtis osa ning soodustab ühtlasi eneseteostust, sotsiaalset sidusust ja kodanikuaktiivsust“.

Käesolev poliitikaülevaade keskendubki noorte sotsiaalsele kaasatusele EL sotsiaal- ja tööhõivepoliitika kontekstis. Poliitikaülevaate raames on 'noorte' kui sotsiaalse grupi ja poliitika sihtrühma täpne määratlemine raskendatud, sest erinevates liikmesriikides on kasutusel erinevad definitsioonid. Eesti noorsootöö seaduses (RT I 2010, 44, 262) defineeritakse noortena 7–26 aastaseid

¹ ELT C 168

isikuid; EL noorteprogrammis „Youth in Action“² käsitletakse noortena isikuid vanuses 13-30, erijuhtudel vanuses 15-28 aastat. Käesolevas poliitikaülevaates vaatleme olemasolevaid statistilisi andmeid arvestades 18-24 aastaseid noori, taustanäitajatenähtena on toodud riikide keskmised vastavad näitajad; lisainformatsioonina ka andmed kuni 18-aastaste laste olukorra kohta.

Ülevaate esimeses pooles määratletakse EL sotsiaalse kaasatuse kontseptsioonis kasutatavad põhimõisted (sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, vaesus, sotsiaalne mobiilsus, sotsiaalne kapital jne) ning antakse ülevaade olulisematest poliitikadokumentidest, mis moodustavad vajaliku õiguslik-poliitilise tausta noorte sotsiaalse olukorra paremaks mõistmiseks.

Poliitikaülevaate teises osas võrreldakse olulisemate poliitikaaindikaatorite abil Eesti noorte olukorda Euroopa eakaaslastega. Ülevaate tulemuste põhjal tuuakse esile Eesti senised peamised saavutused ning samuti valdkonnad, milles on meil vaja veel uusi lahendusi välja töötada või olemasolevaid täiendada ja arendada.

Sotsiaalse kaasatuse põhimõisted Euroopa Liidu sotsiaal- ja tööhõivepoliitikas

EL on Euroopa 2020³ strateegias eesmärgiks seadnud ühiskonna sotsiaalse sidususe ja ühiskonnaliikmete sotsiaalse kaasatuse suurendamise viie keskse valdkonna abil: tööhõive, innovatsioon, haridus, sotsiaalne kaasatus ja keskkonnasäästlikkus. Lissaboni tippkohtumise (2000) raames leppisid liikmesriikide tippjuhikud kokku EL ühtse sotsiaalse mudeli eesmärkides ja põhiväärtustes. Sama aasta detsembris võeti Nizza tippkohtumisel vastu EL sotsiaalprogramm, mis kehtestas liidu tööhõive- ja sotsiaalpoliitika jaoks järgmised ülesanded:

- uute töökohtade loomine ja olemasolevate töökohtade kvaliteedi parandamine;
- tasakaalu leidmine tööturu paindlikkuse ja sotsiaalse turvalisuse vahel;
- sotsiaalse sidususe edendamine vaesusega võitlemise kaudu;

² 1719/2006

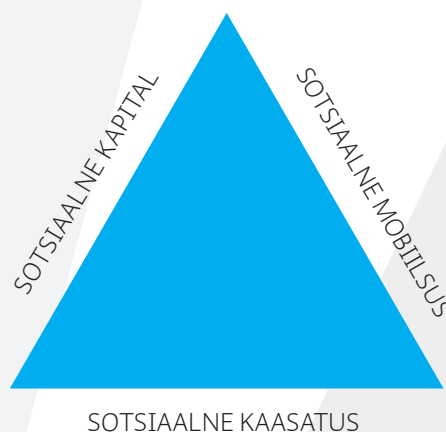
³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:ET:PDF>

- sotsiaalkindlustussüsteemide kaasajastamine;
- soolise võrdõiguslikkuse eest võitlemine;
- laienemise ja välissuhete sotsiaalpoliitiliste aspektide käsitlemine.

Sotsiaalne sidusus on EL poliitika keskseid mõisteid ning ühiskonnapoliitika olulisemaid eesmärgi. Euroopa Nõukogu defineerib sotsiaalset sidusust järgmiselt:

» Sotsiaalse sidususe all mõistame ühiskonna võimekust tagada oma kõigi liikmete heaolu, vähendada erinevusi ja vältida polariseerumist. Sidus ühiskond koosneb üksikeid toetavatest vabadest inimestest, kes saavutavad oma ühiseid eesmärgi demokraatlikult.« (Council of Europe 2004).

Sotsiaalset sidusust saab määratleda kui ühiskonna omadust, mis väljendub selle liikmete omavahelistes suhetes ja nende suhete omavahelises seotuses (jagatud väärtused ja tõlgendused, ühine identiteet, kogukonnakuuluvuse tunne ja usaldus). OECD (2012) käsitleb sotsiaalset sidusust kolmes erinevas, kuid võrdselt olulises võtmes: sotsiaalne kaasatus, sotsiaalne kapital ja sotsiaalne mobiilsus (joonis 1).

Joonis 1. Sotsiaalse sidususe kontseptsiooni osised (OECD 2012)

Sotsiaalne kaasatus tähendab kõikide inimeste võimalust osaleda täisväärtuslikult ühiskondlikus elus, sealhulgas töötada ja olla majanduslikult aktiivne. Kaasa-

mine võimaldab inimestel, kes on sattunud ühiskonna varjupoolele, luua positiivset sidet sotsiaalse keskkonnaga ja saada kogemus, et neist sõltub asjade käik ühiskonnas. Seeläbi aitab kaasamine vähendada lõhet vaesusega tegelevate ametnike ja poliitiliste otsustajate ning 'tavakodanike' vahel ning suurendada otsuste positiivset mõju (Lauristin 2010a).

Sotsiaalse kaasatuse vastandiks peetakse **sotsiaalset tõrjutust**, mis kõige üldisemalt tähendab inimeste ja sotsiaalsete gruppide ühiskondliku osaluse vähenemist, jõuetus- ja pettumistunde süvenemist ning ühiskonnaelust eemaldumist (Trumm 2010, vt ka Kutsar 2010, Trumm 2011). Sotsiaalse tõrjutuse peamisteks ühiskondlikeks riskideks on materiaalne ja sotsiaalne ebavõrdsus (sh vaesus ja ilmajätus) ning erinevate inimeste ja sotsiaalsete gruppide ebavõrdne ja eelarvamuslik kohtlemine.

Sellest tulenevalt on EL sotsiaalse sidususe poliitika üheks olulisemaks osaks **sotsiaalsete erinevuste ja polariseerumise** vältimine. Selle all mõistetakse kõigi inimeste eelarvamustevaba ja võrdset kohtlemist, sõltumata nende soost, vanusest, rassilisest või etnilisest kuuluvusest, perekonnaseisust, elukohast jne. EL erilise tähelepanu all on soolise ja etnilise diskrimineerimise vastu võitlemine ning soospetsiifiliste stereotüüpide ja erinevatesse vanusgruppidesse kuuluvate inimeste (näit noorte) eelarvamusliku kohtlemise (vanustundlikkuse) vähendamine.

Sotsiaalne kapital on kaasaegse sotsiaalteaduse olulisimaid kontseptsioone, mida on määratletud väga erinevatel viisidel (vt näiteks Bourdieu 1986, Coleman 1988, Putnam 2000, Halpern 2005 jpt)⁴, Kõige üldisemalt tähistab sotsiaalne kapital inimsuhete kvaliteeti. See hõlmab nii ühiskonnas kui ka erinevates sotsiaalsetes gruppides kehtivaid norme ja reegleid ning institutsioonide ja mitteformaalseid võrgustikke, mis võimaldavad kollektiivset tegutsemist. Sotsiaalset kapitali võib käsitleda kui investeeringut sotsiaalsetesse suhetesse ja võrgustikkesse, millest hiljem loodetakse saada konkreetset (majanduslikku) kasu (Lin 2001).

Sotsiaalse kapitali teoorias eristatakse kolme sotsiaalse kapitali vormi: siduv (ingl. k. *bonding*), sildav (*bridging*) ja ühendav (*linking*) kapital (Putnam 2000, Woolcock 2003).

⁴ eesti keeles vt näit Pruulmann-Vengerfeldt 2004, Orav 2006

Kõige lihtsamalt öeldes ühendab siduv sotsiaalne kapital omavahel tugevalt sarnase tausta, positsiooni ja huvidega inimesed, sildav kapital seob suhteliselt nõrgalt omavahel sarnase positsiooni, kuid erineva tausta ja huvidega inimesi, moodustades 'silla' erinevate gruppide vahel ning ühendav kapital seob inimese erinevate ühiskondlike struktuuride ja erineva sotsiaalse positsiooniga inimestega. Sotsiaalse sidususe loomise seisukohast on kõik need kolm võrdselt olulised: suhted omataoliste gruppis suurendavad grupisest solidaarsust ja toetavad vastastikust (enese)abistamist, kuid ühiskonnaga tugevamaks lõimumiseks on vaja ka suhteid nii teistsuguste huvide, võimaluste ja kogemustega gruppidega kui ka erinevate organisatsioonide ja institutsioonidega (Lauristin 2010b: 22).

Sotsiaalse sidususe 'kolmnurga' kolmandaks küljeks on **sotsiaalne mobiilsus**. Mobiilsus tähendab indiviidide ja sotsiaalsete gruppide horisontaalset või vertikaalset liikuvust erinevate ühiskondlike struktuuride ja tasandite vahel. Mobiilsus sõltub nii indiviidist – tema soost, vanusest, rahvusest ja sotsiaalsest päritolust (nn omistatud tegurid), samuti ka tema 'saavutustest' (teadmised, oskused, aktiivsus jne) – kui ka ühiskonnast (nt ühiskonna avatus või suletus) (Saar 2010, vt ka Roots 2006). Mida avatum, sallivam, võrdseid võimalusi ja sotsiaalset osalust väärtustav on ühiskond, seda suuremad on võimalused individuaalseks aktiivseks võimetekohaseks eneseostuseks.

Euroopa Liidu üldine noortepoliitika raamistik

Nii Euroopa Komisjon kui ka Euroopa Nõukogu on oma tegevuses pööranud olulist tähelepanu noorte ühiskondliku osaluse ja sotsiaalse kaasatuse suurendamisele. Euroopa ühtse noortepoliitika üldpõhimõtted ja eesmärgid on fikseeritud erinevates poliitilistes dokumentides ja strateegiates (Kutsar ja Helve 2012). EL noortepoliitika valge raamat pealkirjaga „*Uus hoog Euroopa noortele*“ (2001)⁵ määratles neli avatud koordinaatsiooni meetodil põhinevat prioriteetset koostöövaldkonda: osalus, informatsioon, vabatahtlik teenistus ja noorte parem mõistmine.

Valges raamatus sätestatud põhimõtted on leidnud rakendamist erinevates poliitilistes resolutsioonides ning hilisemates tegevuskavades.

⁵ COM (2001) 681, 21.11.2001

Nii on EL noorteprogrammi „*Youth in action*“ (2007–2013) eesmärgiks noorte aktiivsete Euroopa kodanike kujundamine, keda iseloomustab avatus, sallivus ja solidaarsus, sest just noored on need, kes määravad Euroopa tuleviku.

Programmis keskendutakse noorte sotsiaalse ja territoriaalse mobiilsuse suurendamisele, mitte-formaalse õppimise laiendamisele, kultuuridevahelise dialoogi edendamisele ja kõigi noorte ühiskonda kaasamisele, sõltumata nende hariduslikust, sotsiaalsest ja kultuurilisest taustast. Oluliseks peeti ka noortevahetuse toetamist ja vabatahtliku tegevuse arendamist, mis annavad noortele täiendava võimaluse sotsiaalseks osaluseks multikultuurses keskkonnas ja aitab vältida sotsiaalset tõrjutust.

2009.a. avaldati *Euroopa Nõukogu noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik* (2010–2018), milles kutsutakse liikmesriike üles tegema komisjoni toetusel ning avatud koordineerimise meetodit kasutades koostööd lähtudes kahest üldeesmärgist:

- pakkuda rohkem ja võrdsemaid õppimis- ja töötamisvõimalusi kõigile noortele;
- edendada noorte kodanikuaktiivsust, sotsiaalset kaasatust ja solidaarsust.

Koostööraamistikus leitakse, et kahe omavahel seotud üldeesmärgi saavutamiseks on tarvis kahetasandilist lähenemisviisi. Ühelt poolt arendatakse ja edendatakse konkreetseid noortevaldkonna algatusi, s.t konkreetset noortele suunatud poliitikat ja meetmeid näiteks mitte-formaalse õppimise, osaluse, vabatahtliku tegevuse, noorsootöö, liikuvuse ja noorteinfo alal. Teiselt poolt toetatakse lõimitud, s.t sektoritevahelist käsitusviisi soodustavaid algatusi, mis aitaksid arvestada noori puudutatavate küsimustega poliitikate väljatöötamisel, elluviimisel ja hindamisel teistes noorte elu olulisel määral mõjutavates valdkondades.

Sellest tulenevalt kutsutakse liikmesriike üles võtma meetmeid, mis toetaksid uuendatud raamistiku üldeesmärkide saavutamist, ning kaaluma EL tasandil toimivat vastastikust õpet ideedeallikana riikliku noortepoliitika ja muude seonduvate valdkondade poliitika kujundamisel, pidades silmas eespool kirjeldatud üldeesmärke, tegevusvaldkondi, kahetasandilist lähenemist, põhimõteteid ja rakendamise instrumente ning igaks töötükkiks kokku lepitavaid prioriteete. Noorte mõõde poliitikas lõimiti nii 2010. aastat kehtima hakanud Lissaboni stra-

teegiasse ning sellega seonduvatesse EL strateegiasse ja programmidesse, kaasa arvatud uude Euroopa hariduse ja koolituse strateegilisse koostööraamistikku, tööhõivesuunistesse, tervishoiustrateegiasse ja kultuuripoliitika tegevuskavasse.

Uuendatud koostööraamistikust tulenevalt töötati aastateks 2013–2018 välja strateegia „*Noored – investeerimine ja mobiliseerimine*“⁶, mis on jätkuks Euroopa Komisjoni 2008. aastal esitatud uuele sotsiaalmeetmete kavale. Strateegia lähtub visioonist, mille kohaselt tuleb luua võimalused selleks, et noored saaksid rakendada kogu oma potentsiaali.

Visioon on adresseeritud küll kõikidele noortele, kuid meetmed peaksid keskenduma nendele, kellel on vähem võimalusi. Visioonil on kaks poolt:

- investeerimine noortesse: eraldada rohkem vahendeid, et arendada poliitikavaldkondi, mis mõjutavad noorte igapäevast elu ning parandavad nende heaolu;
- noorte mobiliseerimine: edendada noorte potentsiaali ühiskonna uuendamisel ning propageerida EL väärtusi ja eesmärke.

Strateegia eesmärgid on järgmised:

- luua noortele rohkem võimalusi hariduses ja tööhõives;
- parandada kõikide noorte võimalusi ühiskonnas täieõiguslikult osaleda;
- kasvatada solidaarsust noorte ja ühiskonna vahel.

Iga eesmärgi raames on välja käidud kaks või kolm tegevusvaldkonda, mille raames on seatud eesmärgid kolmeks esimeseks aastaks (2010–2012). Igas valdkonnas on esitatud mitu võimalikku meetet, mida liikmesriigid ja/või komisjon võivad võtta. Noorte väljakutseid ja võimalusi hinnatakse ja prioriteeritakse regulaarselt iga kolme aasta tagant, et tagada paindlikkus ning vastavus uute põlvkondade muutuvatele vajadustele.

Sotsiaalse kaasatuse tegevusvaldkonna raames nenditakse strateegias, et ühiskond peab üles näitama solidaarsust noortega, eriti nendega, kes on ebasoodsas olukorras. Tõrjutuse põhjuseks võivad olla töötus, puue, ühiskonna ja inimeste suhtumine migratsiooni, diskrimineerimine, füüsiline ja/või vaimne tervis, sõltuvus, väärkohtlemine, perevägivald ja kriminaalne minevik.

⁶ 9008/09

EL Sissetulekute ja elutingimuste uuringu (EU-SILC) andmetel kuulus 2006. aastal viiendik 16–24 aastastest noortest vaesuse riskirühma. Vaesuse ja tõrjutuse põlvest põlve edasikandumise vähendamine on sotsiaalvaldkonna üks põhieesmärke ning riskirühma kuuluvate noorte aitamine hõlmab mitmeid poliitikavaldkondi ning nõuab integreeritud meetmeid.

Strateegias soovitatakse liikmesriikidel noorte sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks rakendada järgmisi meetmeid:

- sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasamise poliitikas otsida lahendusi teismeliste ja noorte täiskasvanute probleemidele, eriti nende probleemidele, kes on ebasoodsas olukorras;
- optimeerida ELi fondide ja katseprogrammide kasutamist, et toetada noorte sotsiaalset lõimumist;
- kasutada noorsootöö ja noortekeskuste täit potentsiaali sotsiaalseks kaasamiseks;
- arendada kõikide noorte kultuuridevahelist teadlikkust ja oskusi;
- edendada noorte hõlvamist kaasamispoliitikasse ning poliitikakujundajate koostööd noortega;
- tunnustada ebasoodsas olukorras olnud noori, kes on oma olukorrast väljapääsu leidnud (näiteks erinevate auhindade abil);
- tegelda kodutuse, eluaseme ja majandusliku tõrjutuse probleemidega;
- edendada juurdepääsu kvaliteetsetele teenustele (nt transport, e-kaasamine, tervishoid, sotsiaalteenused)
- anda täiendavat toetust noortele peredele.

Siinkohal tuleb rõhutada, et kuigi strateegia määratleb alaeesmärgid tegevusvaldkondade lõikes, tuleb tagada erinevate valdkondade ja eesmärkide omavaheline sidusus ning noorte sotsiaalse kaasatuse suurendamise ja vaesuse vähendamise saavutamiseks tuleb eelpoolnimetatud meetmete kõrval pöörata olulist tähelepanu hariduse kättesaadavuse ja noorte tööhõive suurendamisele.

2011. aastal võttis Euroopa Nõukogu vastu *resolutsiooni kõigi noorte Euroopa demokraatias osalemise uute ja tõhusate vormide edendamise kohta*⁷. Selles tuntakse muret selle üle, et noored seisavad praegu silmitsi paljude välja-

kutsetega seoses töötuse, sellega seotud vaesusohuga ning madala haridustaseme ja koolist varakult lahkumisega. Samuti leitakse, et noorte osalemine valimistel ning ühiskondlikes organisatsioonides on mitmetes liikmesriikides keskmisest väiksem. Resolutsioonis rõhutatakse, et noored saavad anda ühiskonna arengusse väärtusliku panuse ning nende kaasamine ühiskondlike probleemide ja väljakutsete lahendamisse on ülimalt tähtis, et võimaldada kõigil noortel kasutada oma võimeid täielikult ning leida otstarbekohaseid, mõtestatud ja püsivaid lahendusi.

Noorte olukorra parandamise eesmärgi olulisust näitab noortepoliitika võtmeküsimuste sissetoomine Euroopa Liidu üldisesse arengustrateegiasse „Euroopa 2020“. Strateegias nenditakse, et aruka ja innovaatilise majanduskasvu saavutamiseks tuleb suuremat tähelepanu pöörata noortele ning senisest enam investeerida haridusse, koolitusse ja elukestvasse õppesse. Selle saavutamiseks on välja töötatud programm „Noorte liikuvus“, mille eesmärgiks on suurendada heade tulemuste ja võrdsete võimaluste kaudu kõrgharidust pakkuvate Euroopa asutuste tulemuslikkust ja muuta need rahvusvaheliselt senisest atraktiivsemaks ning parandada ELis kõikide haridus- ja koolitustasemetel üldist kvaliteeti, edendades selleks õpilaste ja praktikantide liikuvust. Eesmärgi saavutamiseks peavad liikmesriigid tagama nii vajalikud investeeringud, pöörama tähelepanu õpitulemuste parandamisele ja vähendama koolist väljalangevust, suurendama haridussüsteemide vastavavust tööturu vajadustele ja arendama noortele mõeldud nõustamise, juhendamise ja praktikasüsteeme.

Euroopa Liidu noortevaldkonna uuendatud indikaatorite süsteem

EL noortevaldkonna uuendatud indikaatorsüsteem töötati 2010. aastal välja Euroopa Komisjoni tellimisel 25 liikmesriiki ja Norrat esindava 60st liikmest koosneva ekspertkogu poolt. Indikaatorsüsteemi eesmärgiks on anda poliitikakujundajatele ja valdkonna ekspertidele süsteemne ja kõikehõlmav ülevaade noorte elutingimustest ELs. Väljatöötatud indikaatorsüsteem on poliitikapõhine ning lähtub EL noortestrategieast, kus rõhutatakse poliitika tõenduspõhisust – nii poliitika vajalikkust tingivad probleemid kui ka poliitika rakendamisel saadud tulemused peavad olema selgesti

⁷ 2011/C 169/01

määratletud ning mõõdetavad. Samuti peavad indikaatorid kaasa aitama noortevaldkonna probleemide nähtavuse ja ühiskondliku aktsepteeritavuse suurendamisele.

Indikaatorsüsteem koosneb kaheksast EL noortestrateegiaga seotud tegevusvaldkonnast, mida mõõdetakse erinevate dimensioonide lõikes⁸; süsteemi koostamisel on arvestatud olemasolevate andmeallikatega ja indikaatorite võrreldavusega. Enamus näitajaid pärinevad Eurostati andmebaasist ning üldkasutatavatest ja sarnase metoodikaga regulaarselt (iga-aastaselt või kindlalt määratletud pikema perioodi jooksul) läbiiviidavatest uuringutest (ELS, EU-SILC, Eurobaromeeter jne).

Kuna noortevaldkonna indikaatorsüsteem on alles kujunemisejärgus, siis ei ole veel kõigi indikaatorite jaoks vajalikke andmeid, samuti pole kõikide indikaatorite puhul kättesaadavad näitajad vanusrühmade lõikes. 2012. a. algul avas Eurostat spetsiaalse noortevaldkonna andmepaneeli (*Dashboard of EU Youth Indicators*), mida uuendatakse kord aastas; viimased andmed pärinevad aastast 2010.

Indikaatorid on jagatud kaheksa valdkonna vahel: 1) haridus ja koolitus; 2) tööhõive ja ettevõtetus; 3) tervis ja heaolu; 4) sotsiaalne kaasatus; 5) kultuur ja loovus; 6) noorte osalus; 7) vabatahtlik töö; 8) noored ja maailm.

Noorte sotsiaalse kaasatuse valdkonna mõõtmiseks kasutatakse peamiselt vaesuse, materiaalse ilmajaetuse ja sotsiaalse tõrjutusega seotud arvnäitajaid.

Selline lähenemine lähtub Euroopa 2020 strateegiast, mis näeb peamise sotsiaalse kaasatuse suurendamise vahendina vaesuse leevendamist. Sotsiaalse kaasatuse valdkonna indikaatorsüsteem koosneb kuuest põhinäitajast, mis esitatakse kahe vanusrühma lõikes: kuni 18-aastased lapsed ning 18–24 (või 15–24) a vanused noored.

Valdkonna keskseks indikaatoriks on kolmest indikaatorist (suhteline sissetulekuaesus, materiaalse ilmajaetuse indeks ja vähene tööga hõivatus) moodustatud summaarne liitindeks, mis näitab toimetulekuriskis olevate laste ja noorte osakaalu vastavas vanusrühmas. Vaadeldes liitindeksi aluseks olevaid indikaatoreid eraldi, on võimalik näha toimetulematuse iseloomu ja põhjusi. Kõrge suhtelise vaesuse määr viitab ebapiisavale

sissetulekule, pärinemine vaeghõivatud leibkonnast seostub kõrge tööpuudusega ning materiaalse ilmajaetuse kõrge tase näitab madalat elatustaset ja põhivajaduste rahuldamatust. Eraldi indikaatorina on välja toodud raviteenuste kättesaadavuse subjektiivne hinnang. Valdkonna viimaseks indikaatoriks on mittetöötavate ja mitteõppivate 15–24 a noorte (nn NEET noorte) osakaal vastavas vanuserühmas, mis seob sotsiaalse kaasatuse valdkonna hariduse ja tööhõive temaatikaga.

Euroopa noorte olukord 2010. aastal

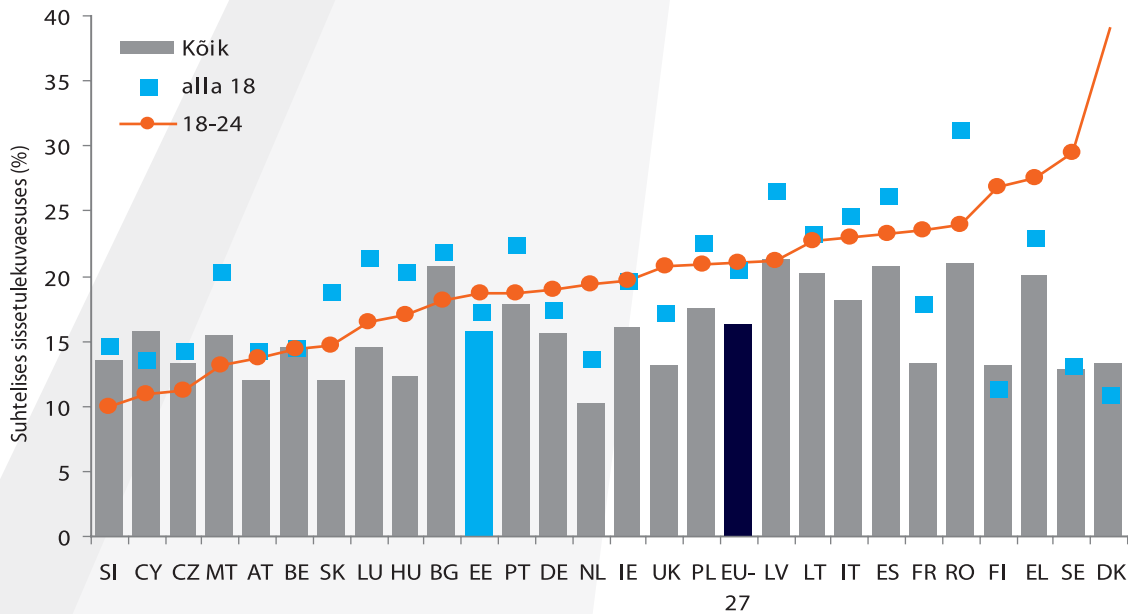
Järgnevalt püüame leida eelmainitud indikaatoritele tuginedes vastuse üldisele küsimusele „Milline on tänaste Euroopa noorte sotsiaalse kaasatuse tase erinevate liikmesriikide lõikes ning milline on Eesti koht nende riikide seas?“

Üheks olulisemaks sotsiaalset kaasatust takistavaks teguriks on peetud madalat sissetulekut ja sellest tulevat kõrget vaesusrisiki (Abrahamson 1995, Brady 2009, Trumm 2011). Joonisel 2 on toodud liikmesriikide **suhtelise vaesuse** määrad liikmesriikides erinevate vanusrühmade lõikes.

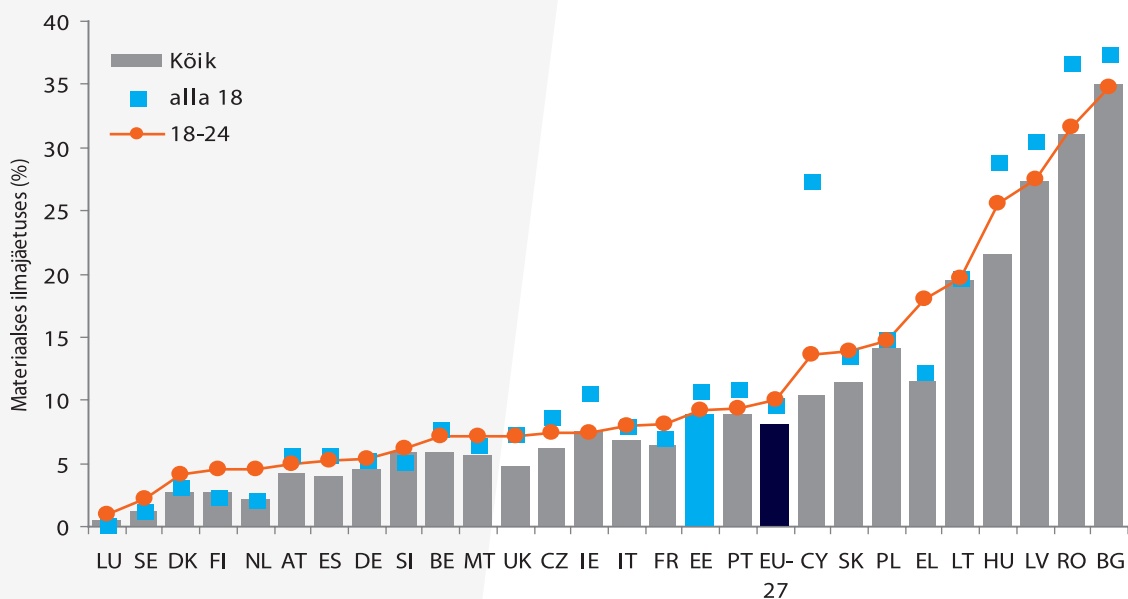
Jooniselt näeme, et Euroopa Liidus keskmiselt elab umbes kuuendik rahvastikust suhtelises vaesuses; alla 18-aastastest lastest ja 18–24 a noortest on vaesusriskis ligikaudu viiendik. Eestis jääb vaesusrisiki määr EL keskmisest õige pisut madalamaks. Noorte vaesusrisk on madalaim Sloveenias, Küprosel, Tšehhi Vabariigis ja Maltal. Mõnevõrra üllatuslikult on kõige kõrgem noorte vaesuse määr Skandinaavia heaoluriikides – Taanis, Rootsis ja Soomes; nende vahele mahub majandusraskestes vaevlev Kreeka. Põhjamaade puhul näeme, et noorte suur vaesusrisk eristub väga teravalt nii üldiselt madalast vaesusemäärast kui ka laste vaesuse näitajast. Põhjust tuleb otsida ilmselt perekonna formeerumise protsessist. Erinevalt Lõuna- ja Kesk-Euroopa riikidest toimub Põhjamaades noorte iseseisvumine ja päritoluperekonnast eraldi elama asumine üsna varakult, samas on aga noored seotud peamiselt õppimisega ning äsja tööturule astununa on noorte sissetulekud ka keskmisest tunduvalt madalamad.

Kuni 18-aastaste laste seas on suhtelise vaesuse määr kõrgeim Rumeenias ja Lätis. Neile järgnevad mitmed vähemarenenud perepoliitikaga Lõuna-Euroopa riigid – Hispaania, Itaalia ja Portugal.

⁸ Indikaatorsüsteemi täielik ülevaade „On EU indicators in the field of youth“ (SEC 401, 25.03.2011) on kättesaadav aadressil <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st08/st08320.en11.pdf>

Joonis 2. Laste ja noorte suhtelise vaesuse määr liikmesriikides⁹ 2010. aastal. Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators.

Joonis 3. Laste ja noorte materiaalse ilmajäetuse määr liikmesriikides 2010. aastal. Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators.

⁹ Siin ja edaspidi. Riikide lühendid: AT – Austria, BE – Belgia, BG – Bulgaaria, CZ – Tšehhi Vabariik, CY – Küpros, DE – Saksamaa, DK – Taani, EE – Eesti, EL – Kreeka, ES – Hispaania, EU-27 – Euroopa Liit, FI – Soome, FR – Prantsusmaa, HU – Ungari, IE – Iirimaa, IT – Itaalia, LT – Leedu, LU – Luksemburg, LV – Läti, MT – Malta, NL – Holland, PL – Poola, PT – Portugal, RO – Rumeenia, SE – Rootsi, SI – Sloveenia, SK – Slovakkia, UK – Ühendkuningriik

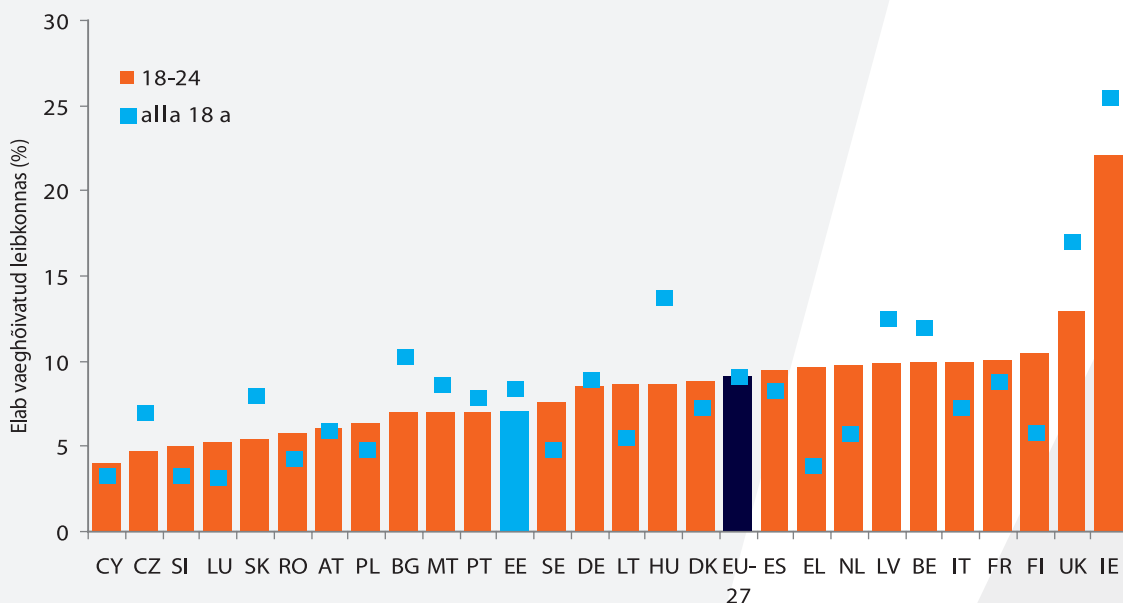
Materiaalse ilmajätuse indeks on indikaator, mis mõeldab nn mitterahalist vaesust ning seostub madalast sissetulekust tulenevate tagajärgedega – eelkõige vajaduste rahuldamatusega. Indeks koosneb üheksast erinevast muutujast: 1) raskused üüri, kommunaalkulude jt suuremate regulaarsete maksete tasumisel, 2) puudub võimalus hoida oma eluruumi piisavalt soojana, 3) suutmatus leida suuremat rahasummat ootamatute kulude katmiseks, 4) puudub võimalus süüa üle päeva liha või kala, 5) leibkonnal ei ole rahaliselt võimalik lubada endale puhkust kodust eemal, 6) pole võimalik osta uut televiisorit, 7) ... külmkappi, 8) ... autot või 9) ... telefoni. Materiaalselt ilmajäetuks loetakse isikud ja leibkonnad, kellel esineb vähemalt neli probleemi eelpoolmainitud üheksast.

Nii laste kui ka noorte materiaalse ilmajätuse määr EL liikmesriikide lõikes varieerub väga suures ulatuses (joonis 3). Kõige madalam on ilmajätuse tase rikkaimas liikmesriigis Luksemburgis (alla ühe protsendi), kõige kõrgem aga Bulgaarias ja Rumeenias (üle 30%). Kõrge materiaalse ilmajätuse tase on iseloomulik ka teistele Ida-Euroopa riikidele – Lätile, Ungarile, Leedule ja Poolale.

Eesti laste ja noorte ilmajätuse tase on sarnaselt suhtelise sissetulekuvaesuse näitajaga võrreldav Euroopa Liidu keskmisega – ca 10%, samuti on materiaalse ilmajätuse tase võrreldav suhtelise sissetulekuvaesuse

tasemega. Siiski on uuringud näidanud, et Eestis on sissetulekuvaesuse ja materiaalse ilmajätuse omavaheline kattuvus suhteliselt väike (Peil 2010).

Kõrvutades omavahel jooniseid 2 ja 3 näeme ka teiste liikmesriikide puhul suuri erinevusi sissetulekuvaesuse ja ilmajätuse määra vahel. Eriti paistab see silma Põhja-Jamaades, kus noorte sissetulekuvaesus on Euroopa kõrgeim, samas on materiaalse ilmajätuse tase väga madal. See annab tunnistust sellest, et vaatamata keskmisest madalamatele tuludele on noorte sissetulek põhivajaduste rahuldamiseks üldiselt piisav. Ebasoodne kasvukeskkond võib olla oluline sotsiaalset tõrjutust põhjustav tegur nii laste kui ka noorte jaoks (Kasearu jt 2010). Üheks olulisemaks sotsiaalseks tõrjutust põhjustavaks mõjuriks on peetud **töötust ja vaeghõivatust**¹⁰. Jooniselt 4 näeme, et Euroopa Liidus keskmiselt elab nii kuni 18-aastastest lastest kui ka 18-24 a noortest ligikaudu kümnendik leibkonnast, kus leibkonna täiskasvanud on alahõivatud. Kõige kõrgem on alahõivatud leibkonnas kasvavate laste ja noorte osakaal Iirimaal (vastavalt veerand ja viiendik). Iirimaale järgnevas Suurbritannias on vastav näitaja juba ligi kaks korda väiksem. Vaeghõivatud leibkondades kasvab suhteliselt kõige vähem noori Küprosel, Tšehhis ja Luksemburgis, kus vastav näitaja jääb alla viie protsendi, Eestis elab alahõivatud leibkondades 8,4% alla 18-aastastest lastest ja 7,1% noortest. On selge, et tööpuudus ja vaeghõivatatus on väga selgelt mõjutatud üle-Euroopalisest majanduskriisist.

Joonis 4. Vaeghõivatud leibkondades elavate laste ja noorte osakaal liikmesriikides 2010. aastal.
Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators.

¹⁰ Vaeghõivatatu ehk alahõivatatu on osajaatöötaja, kes töötab alla 35 tunni nädalas ning soovib rohkem töötada ja on valmis lisatööd kohe (kahe nädala jooksul) vastu võtma

Nii näiteks kasvas Iirimaal alahõivatud leibkondades elavate noorte osakaal 11%lt 2008. aastal 22%ni 2010. aastal, Eestis vastavalt vähem kui neljalt protsendilt seitsmeni ja Lätis kolmelt protsendilt kümneni.

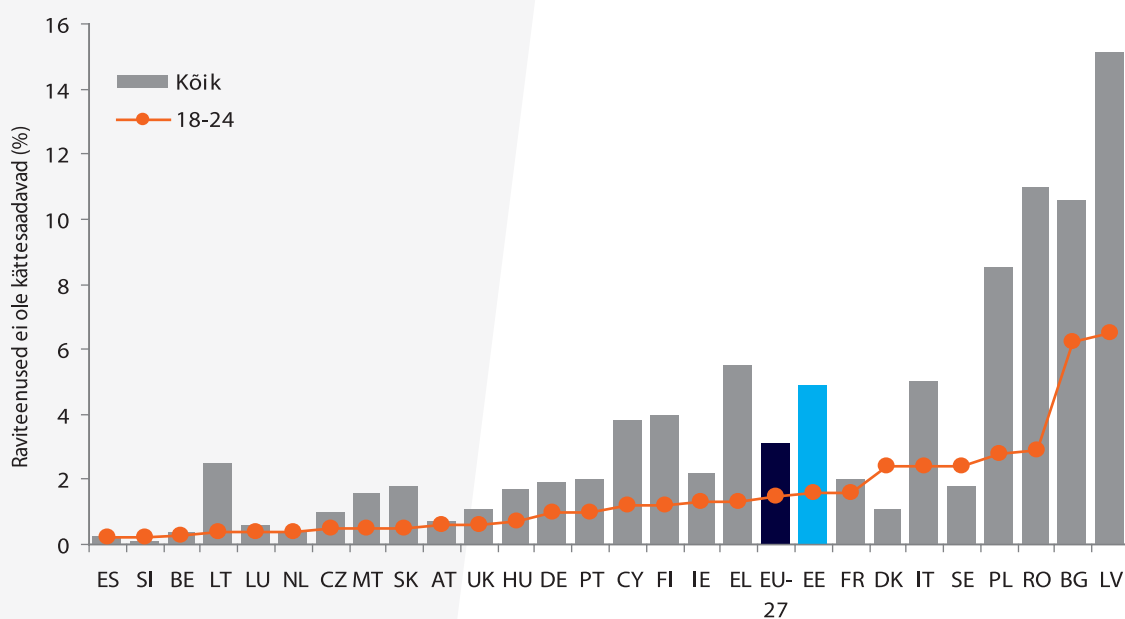
Raviteenuste ebapiisav kättesaadavus võib samuti anda märku vähesest sotsiaalsest kaasatusest. Siiski, nagu jooniselt 5 on näha, ei ole raviteenuste ebapiisav kättesaadavus noorte jaoks kuigi suureks probleemiks – sellest annab tunnistust nii asjaolu, et vaid vähem kui kaks protsenti Euroopa noortest on seda kogunud kui ka riikide üldisest tasemest madalamad suhtarvud. Ligikaudu nullilähedane on noorte seas tervishoiuteenuste kättesaadavuse probleem Hispaanias, Sloveenias, Belgias, Leedus, Luksemburgis ja Hollandis; kõige suurem aga Lätis ja Bulgaarias. Eestis on vajalikest raviteenustest pidanud loobuma ligikaudu kaks protsenti 18-24 aastastest noortest.

Noorte sotsiaalse kaasatuse indikaatorsüsteemi olulisemaks kokkuvõtva näitajaks on **sotsiaalse tõrjutuse indeks**, mis võtab kokku suhtelise sissetulekuvaesuse määra, materiaalse ilmajätuse ning vaeghõivatuse. Indeks loetakse sotsiaalse tõrjutuse riskis olevaks kõik need isikud, kes vähemalt ühe tunnuse lõikes kuuluvad nn riskirühma.

Ligi 30% Euroopa Liidu 18-24-aastastest noortest ja kuni 18-aastastest lastest elab sotsiaalse tõrjutuse riskis (joonis 6). Kõige kõrgem on noorte sotsiaalse tõrjutuse risk kogu elanikkonna üldise riski madala nivoo taustal Taanis, kellele järgnevad (ka üldiselt kõrge sotsiaalse tõrjutuse tasemega) Rumeenia, Bulgaaria, Läti ning Kreeka. Madalaim sotsiaalse tõrjutuse tase iseloomustab Sloveenia, Tšehhi, Austria ja Malta noori. Kuigi Eesti on sotsiaalse tõrjutuse riskis enam kui veerand noortest, võib Euroopa Liidu liikmesriikide üldisel taustal pidada olukorda suhteliselt heaks.

Kuni 18-aastaste laste sotsiaalse tõrjutuse osas on pilt mõnevõrra erinev – Põhjamaades, aga ka Hollandis, Prantsusmaal ja Kreekas on laste tõrjutuse tase noorte tõrjutuse tasemest oluliselt madalam (Põhjamaades madalam ka üldisest keskmisest), Rumeenias, Bulgaarias, Lätis, Ungaris ja Iirimaal aga mõnevõrra kõrgem.

Majanduskriisi aastatel (2008–2010) on noorte sotsiaalse tõrjutuse risk Euroopa Liidus keskmiselt kasvanud suhteliselt vähe – ligikaudu ühe protsendipunkti võrra, samas on kogu elanikkonna tõrjutuse määr isegi pisut kahanenud, mis näitab, et noored on ühiskonnas toimivate negatiivsete muutuste suhtes enamhaavatavamad ning muutuste mõju nende elukvaliteedile ja sotsiaalsele kaasatusele on üksikutes riikides olnud keskmisest märgatavalt suurem.

Joonis 5. Vajalikest raviteenustest loobuma sunnitud noorte osakaal liikmesriikides 2010. aastal.
Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators.

Liikmesriikides, mida majanduslangus valusamalt puudutas, on noorte sotsiaalse tõrjutuse määr ka märgatavalt enam kasvanud. Nii näiteks suurenes perioodil 2008-2010 Lätis noorte sotsiaalse tõrjutuse määr 12 protsendipunkti võrra (kogu elanikkonnas 4), Iirimaa vastavalt 11 (8), Eestis 8 (0) ja Bulgaarias 7 (3) protsendipunkti.

Üheks peamiseks sotsiaalset tõrjutust põhjustavaks riskifaktoriks peetakse **töötust**. Töö puudumine jätab inimesed ilma võimalusest teenida elatist, vähendab sotsiaalseid kontakte ja osalust ühiskondlikus elus.

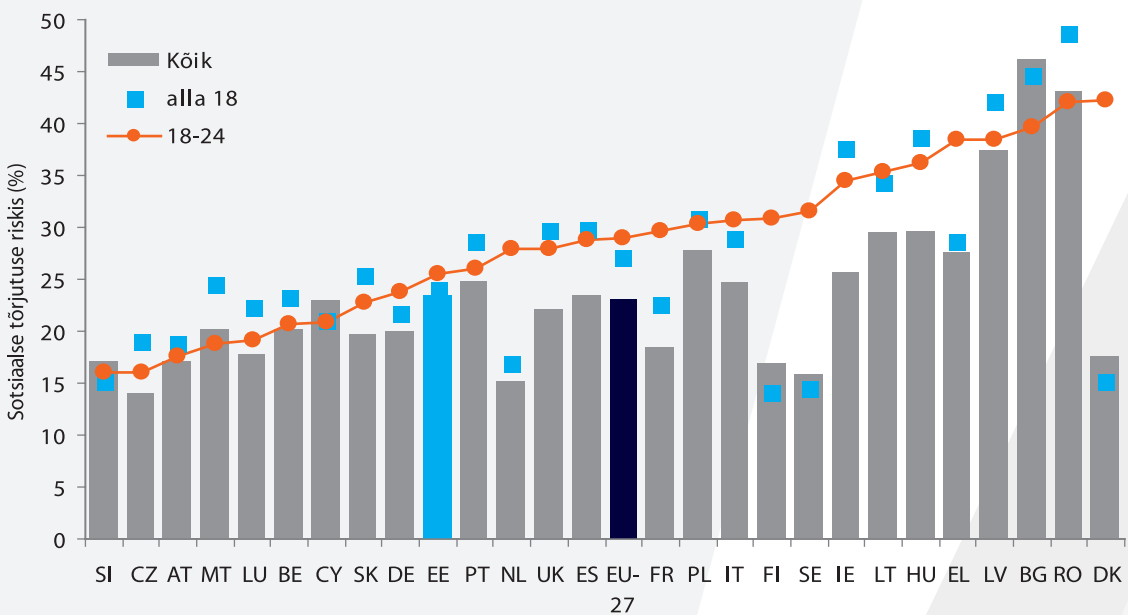
Tänases Euroopas on tööpuudus üks olulisemaid sotsiaalseid probleeme, mis eriti tugevasti puudutab noori, kelle võimalused tööturule sisenemiseks ja seal püsimiseks on tunduvalt väiksemad võrreldes teiste vanusrühmadega. 2010.aastal oli ELs töötü keskmiselt iga viies 15-24 a noor, neist omakorda iga neljas oli töötü olnud kauem kui 12 kuud (joonis 7); samas üldine töötuse määr jäi alla 10%.

Vaid ligikaudu kümnendik noortest on töötü Hollandis, Austrias ja Saksamaal ning kus noorte töötus on pigem lühiajaline nähtus. EL keskmisest madalam noorte töötuse määr on iseloomulik ka Maltale, Taanile, Sloveeniale, Luksemburgile, Küprosele, Tšehhi Vabariigile ja Suurbritanniale, samuti on nendes riikides pikaajalise

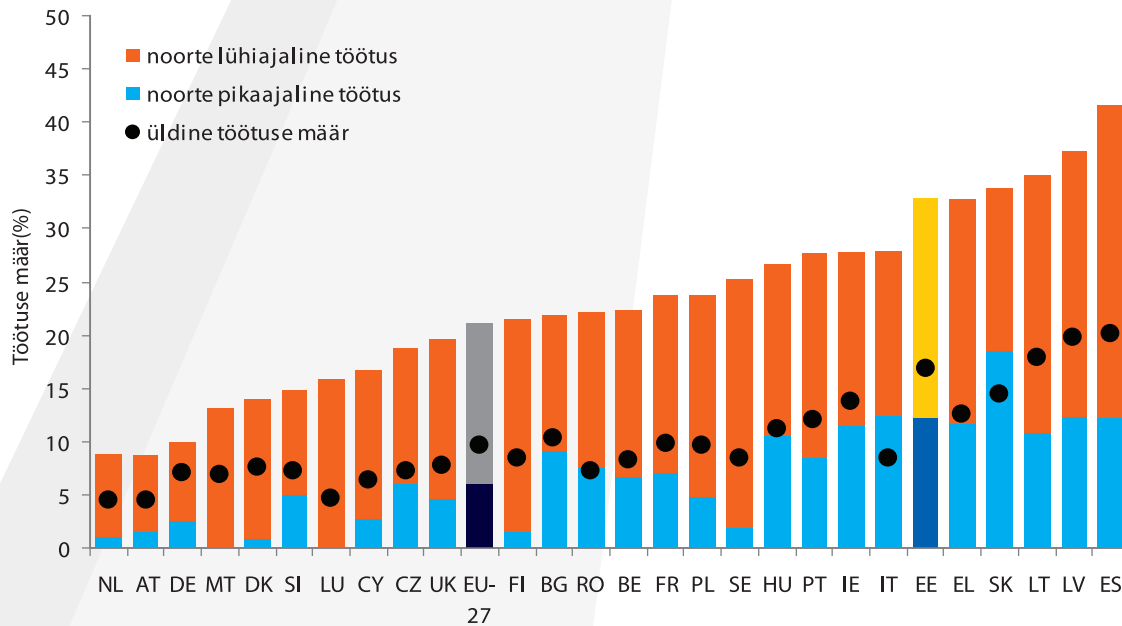
töötuse osatähtsus suhteliselt väike. Kõrgeima noorte töötusega riikideks on Hispaania, Läti, Leedu, Slovakkia, Kreeka ja Eesti, kus 15-24 aastastest on töötü enam kui iga kolmas ning kus enamvähem pooled töötütest noortest on pikaajalised töötü.

Kui üldiselt leitakse, et haridus on parim kaitse töötuse vastu – mida kõrgem on inimese haridustase, seda väiksem on tema tõenäosus jääda töötüks, siis mitmed viimased Euroopa võrdlusuuringud on näidanud, et kõrghariduse kaitsev mõju on majanduskriisi ajal kõikides liikmesriikides vähenenud ning töötü võib tabada ka kõrgharidusega inimesi (nt Kreekas, Itaalias, Portugalis ja Hispaanias, aga ka Eestis, Leedus, Sloveenias ja Rumeenias) (Noored ja NEET noored... 2012).

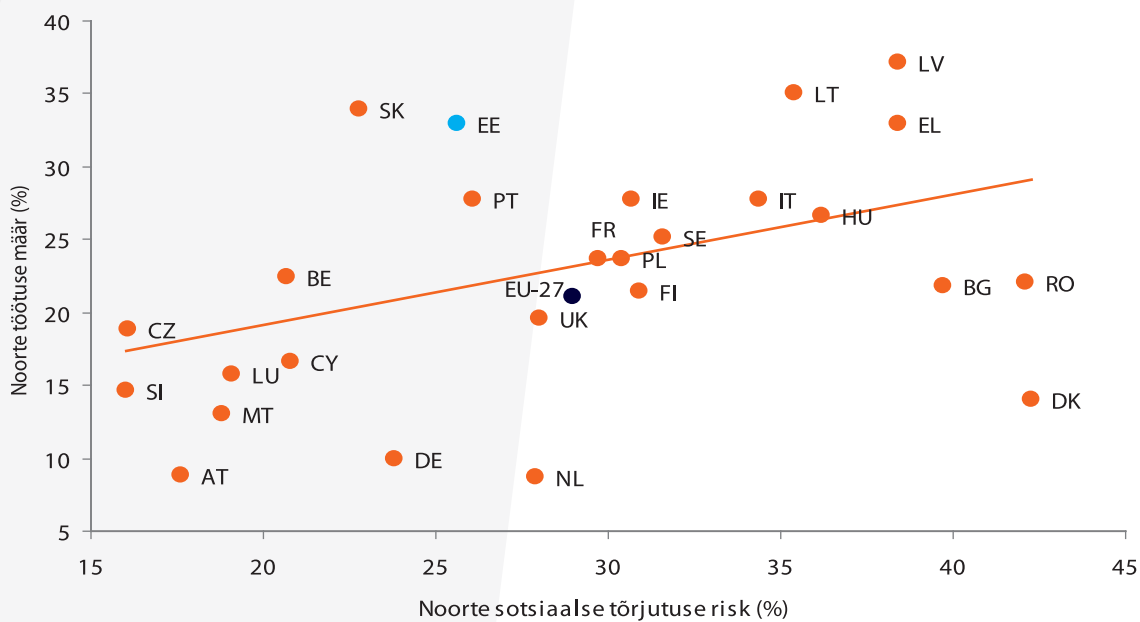
Kuigi töötus on üheks olulisemaks tõrjutuse riskifaktoriks ning töötuse ja sotsiaalse tõrjutuse määrade vahel esineb üsna selge seos, näeme jooniselt 8, et ülejäänud riikidest eristuvad selgesti Taani, Bulgaaria ja Rumeenia, kus vaatamata suhteliselt madalale töötuse tasemele noorte seas, on noorte sotsiaalse tõrjutuse riski tase suhteliselt kõrge ning tõrjutute hulka kuuluvad ilmselt ka töötavad noored. Samas valitseb Slovakkias ja Eestis pigem vastupidine olukord – vaatamata kõrgele töötuse tasemele noorte seas on sotsiaalse tõrjutuse risk suhteliselt madal ning teatud osal töötütest noortest on võimalik sotsiaalset tõrjutust vältida. Selliste 'kõrvalkallete' põhjusi tuleks tõenäoliselt otsida nii mainitud riikide tööturu- ja sotsiaalkaitseüsteemist kui ka perekonnainstitutsiooni ja lähivõrgustike eripäradest..

Joonis 6. Sotsiaalse tõrjutuse riskis olevate noorte osakaal liikmesriikides 2010. aastal.
 Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators.

Joonis 7. Noorte (15-24 a) lühi- ja pikaajalise töötuse määr liikmesriikides 2010. aastal. Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators. Märkus: Malta ja Luksemburgi andmed ei võimalda eristada pikaajalist töötust

Joonis 8. Noorte töötuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr liikmesriikides 2010. aastal. Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators.

Viimase noorte sotsiaalse kaasatuse valdkonna indikaatoriks on **mitteõppivate ja mittetöötavate noorte** (NEET-noorte, ingl. k. *Not in Education, Employment or Training*) osakaal vastavas vanusrühmas. Hiljutine Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fondi poolt läbiviidud

uurimus „Noored ja NEET-noored Euroopas“ leidis, et 2010. aastal oli Euroopa Liidus ligi 8,5 miljonit 15-24 a noort, kes ei töötanud ega õppinud, mis on selge noorte potentsiaali raiskamine, kuid sellel on kahjulikud tagajärjed ka ühiskonnale ja majandusele.

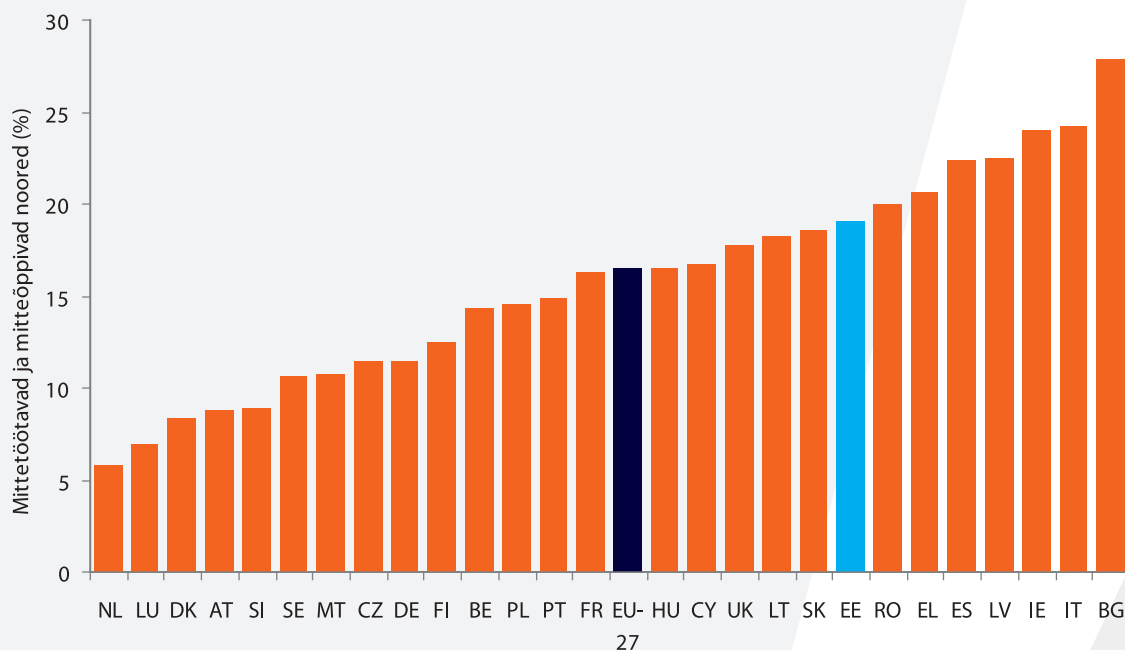
Uuringu “Noored ja NEET-noored Euroopas” raames teostatud teostatud majandusarvestuste kohaselt on NEET-noorte tööturul mitteosalemisest põhjustatud aastane kogukulu uuringus osalenud 21 liikmesriigis üle 100 miljardi euro, mis moodustab ligikaudu 1,1% nende riikide sise-majanduse koguproduktist (Eestis vastavalt 238 miljonit eurot ja 1,5% SKT-st).

Euroopa Liidus on kõige kõrgem NEET-noorte osakaal Bulgaarias (ligi 30%), kellele järgnevad Itaalia, Iirimaa, Läti ja Hispaania (joonis 9). Eesti NEET-noorte osakaal (19%) on küll eelpoolnimetatud riikidest väiksem, kuid siiski kõrgem Euroopa Liidu keskmisest näitajast.

Madalaimad NEET-määrad ilmnevad Hollandis, Luksemburgis, Taanis ja Austrias.

2008. aastal läbiviidud Euroopa väärtuste uuring näitas, et peamisteks teguriteks, mis NEET-nooreks saamise tõenäosust mõjutavad on puue, immigrandi staatus, madal haridustase, elamine kõrvalises piirkonnas, pärimine madala sissetulekuga ja/ või töötu leibkonnaliikmega leibkonnast, millele lisandub vanemate madal haridus või vanemate lahusus (Noored ja NEET noored... 2012).

Võrreldes tavanoortega usaldavad NEET-noored vähem ühiskonnainstituutsioone ja kaasinimesi, nende sotsiaalse ja poliitilise osaluse tase on madalam; nad on rahulolematumad ning nad tõmbuvad ühiskonnast tagasi suurema tõenäosusega.

Joonis 9. Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte (18-24 a) osakaal vastavas vanusrühmas liikmesriikides 2010. aastal. Allikas: Eurostat Dashboard for Youth Social Indicators.

Eesti noored Euroopa taustal

Tuginedes eeltoodud analüüsile võib väita, et Eesti noorte olukord Euroopa Liidu üldisel ja teiste liikmesriikide olukorra taustal sotsiaalse kaasatuse valdkonnas on suhteliselt keskpärane.

Eesti noorte vaesusrisk, materiaalse ilmajäetuse tase, tervishoiuteenustest loobuma pidanute osakaal ning tervikuna – summaarne sotsiaalse tõrjutuse risk on Euroopa Liidu keskmisest mõnevõrra väiksem. Siiski tuleb siinkohal silmas pida, et nii noorte kui ka kuni 18-aastaste laste vaesuse ja tõrjutuse määr on üldisest tasemest kõrgemad, mis õigustab noorte käsitlemist omaette riskirühmana.

Samuti ei tohi unustada, et majanduslanguse ajal on vaesuses ja sotsiaalses tõrjutuses elavate noorte arv märgatavalt tõusnud. Nii näiteks kasvas toimetulekutoetust saavate üksielavate alla 30-aastaste noorte arv 2010. a alguseks 2008.a. algusega võrreldes ligikaudu seitse korda (Trumm ja Kasearu 2011).

Sotsiaalse kaasatuse valdkonnas on Eesti noorte teravaimaks probleemiks juba pikemat aega olnud tööpudus, mis majanduskriisi aastatel on veelgi süvenenud. Eriti murettekitavaks on noorte pikaajalise töötuse kõrge tase – kõikidest noortest töötutest on enam kui kolmandik olnud töötava rohkem kui aasta. Noorte töötust seostatakse kõige sagedamini ebapiisava haridusega. Eurostati andmetel oli Eestis 2010. aastal kõigest 18-24 aastastest noortest 11,6% selliseid, kes pärast esimese taseme hariduse omandamist on loobunud õpingute edasisest jätkamisest.

Kasvavaks probleemiks nii Euroopas kui ka Eestis on mitteõppivate ja mittetöötavate noorte arvukuse suurenemine. Tegemist on nähtusega, millele poliitikakujundajad ja elluviijad on tähelepanu hakanud pöörama alles paaril viimasel aastal ning mille kohta on senini veel suhteliselt vähe teada. Siiani puudub selge ülevaade NEET-noorte struktuurist, haridus- ja tööturusiistest eemaletõmbumise põhjustest, NEET-noorte eluplaanidest jne.

Võimalikud poliitikasõnumid

Hiljutine Euroopa Komisjoni poliitikaülevaade noorte kaasatuse teemadel (Kutsar ja Helve 2012) toob esile mitmeid olulisi teemasid millele poliitikakujundajad ja elluviijad peaksid edaspidi oluliselt enam tähelepanu pöörama. Ülevaates nenditakse, et noored (eriti vähekaasatud ja/ või tõrjutuse riskis olevad) on ühiskonnas vähenähtavad ning nende probleemid ei ole piisavalt tunnustatud. Noorte olukorda on vaja pidevalt jälgida ja analüüsida rakendades selleks asjakohaseid indikaatoreid ning kaasates noori endid.

Erinevate valdkondlike poliitikate (haridus-, tööhõive- ja sotsiaalkaitse poliitika) vähene omavaheline seotus võib poliitika fookuse viia noorte tegelike probleemide lahendamiselt kõrvale. Noortevaldkonna poliitika peab olema kompleksne ja selgelt sihitud. Eriti oluline on siinkohal haridus- ja tööhõivepoliitika ühisosa suurendamine. Vabaneda tuleks erinevatest vanuselistest, poliitilisest (nt kodakondsus) jm piirangutest, mis vähendavad poliitikameetmete kättesaadavust.

Ülevaate koostajad juhivad tähelepanu asjaolule, et suur osa noorte võimalustest seostub nende päritoluperekonnaga. Vanemate madal haridus, immigrandi staatus, vaesus jms suurendavad oluliselt noorte sotsiaalse tõrjutuse riski. Seega võiks perekondade toetamine ja vanemate oskamatusel, tahtmatusest või suutmatusest tingitud tegematajätmistest kompenseerimine muude vahendite abil oluliselt suurendada noortepoliitika efektiivsust. Lisaks päritoluperekonnale tuleks tähelepanu pöörata ka lähikogukonna toetava ja suunava mõju kasvatamisele.

Konkurentsivõimelise hariduse omandamine on noorte peamiseks ressursiks tööturule sisenemisel ning vaesust ja sotsiaalset tõrjutust ennetavaks meetmeks. Kõikide riikide jaoks on oluline kindlustada hariduse kättesaadavus selle kõigil tasandil. Hariduse kättesaadavuse suurendamise kõrval tuleb oluliselt tõsta ka hariduse kvaliteeti. Üldhariduse tasandil on jätkuvalt probleemiks erinevate koolide taseme ebahühtlus, mis suurendab hariduslikku ebavõrdsust noorte seas. Koolide ebavõrdne tase ilmneb väga erinevates lõigetes: õppekeel, era-/ riigi-, munitsipaalkool, üldhariduskool/ kutseõppeasutus, linna- ja maakool, jne. Koolisisest on

oluline arvestada kõigi õpilaste individuaalseid võimeid ja vajadusi, vältida stigmatiseerimist, diskrimineerimist ja vähendada sotsiaalset tõrjutust. Noorte konkurentsivõime tõstmiseks on oluline ka kõrghariduse kättesaadavuse ja kvaliteedi tõstmine.

Formaalhariduse kõrval tuleb tähelepanu pöörata ka noorte sotsiaalsete oskuste arendamise ja eneseteostuse toetamise olulisele mitteformaalse õppe näol. Noorte isiksuse kujundamisel, aktiivse kodaniku kasvatamisel, demokraatlike hoiakute ja käitumismudelite kujundamisel on oluline roll noorsootööl (Talur 2012), mille eesmärgiks on Eesti noorsootöö strateegias „luua eeldusi ja toetada noore toimetulekut ühiskonna liikmena“ (Noorsootöö strateegia 2006: 21).

Paljud noortele iseloomulikud probleemid on seotud siirdumisega iseseisvasse täiskasvanumaailma. Uuringud on näidanud, et paljud noored pole selleks piisavalt ettevalmistunud ning vajavad väljastpoolt tulevat nõu ja abi nii igapäevaeluga toimetulekuks kui ka haridus- ja karjääriotsuste tegemisel. Integreeritud lähenemine individuaalsele nõustamisele ja materiaalsele ja sotsiaalsele toetamisele võiks anda senisest paremaid tulemusi noorte sujuva täiskasvanuella siirdumise tagamiseks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et noorte sotsiaalse kaasamise teema on jätkuvalt aktuaalne nii Eestis kui ka kogu Euroopa Liidu tasandil, mis sunnib liikmesriike tegelema põhjalikumalt noorteprobleemide kaardistamisega ning senisest tõhusamate poliitiliste lahenduste otsimisega.

Kasutatud kirjandus

- Abrahamson, P. (1995). Combating poverty and social exclusion in Europe. In: Beck, W., van der Maesen, L., Walker, A. (eds). *The Social Quality of Europe*. Bristol: The Policy Press, 145-175.
- Barry, M. (2005). Introduction. In Barry, M. (ed.) *Youth Policy and Social Inclusion: Critical Debates with Young People*. Routledge: 1-8.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: Richardson, J. (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood, 241-258.
- Brady, D. (2009). *Rich Democracies, Poor People: How Politics Explains Poverty*. Oxford: Oxford University Press.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 94 Supplement: (pp. S95-S-120).
- Council of Europe (2004). Council of Europe New Strategy for Social Cohesion. http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf
- Eurostat (2009). *Youth in Europe. A Statistical Portrait*. Eurostat Statistical Books. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-78-09-920/EN/KS-78-09-920-EN.PDF
- Halpern, D. (2005). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Kasearu, K., Kutsar, D., Trumm, A. (2010). Determinants of social exclusion among the young in Estonia, Germany and United Kingdom. In: Leaman, J., Wörsching, M. (eds). *Youth in Contemporary Europe*. Routledge, Taylor & Francis Group, 17-34.
- Kutsar, D, toim. (2010). *Vaesus Eestis*. Tallinn: Statistikaamet.
- Kutsar, D., Helve, H. (2012). Social inclusion of youth on the margins of society: more opportunities, better access and higher solidarity. Policy review of the Youth Research Cluster on Social Inclusion. http://www.edumigrom.eu/sites/default/files/field_attachment/news/node-28853/Youth&SocialInclusion_PolicyReview.pdf
- Lauristin, M. (2010a). Sotsiaalne kaasatus võitluses vaesusega. Ettekanne vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aasta lõpukonverentsil 10.12.2012. <http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalne.kaasatus/Vaesuse.aasta/Sotsiaalne%20kaasatus%20v%C3%B5itluses%20vaesusega%20%28prof%20Marju%20Lauristin%29.pdf>
- Lauristin, M. (2010b). Sotsiaalne kaasatus võitluses vaesusega. *Sotsiaaltöö*, nr 5, 2010, 20-23.
- Lin, N. (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MacDonald, R. (1997) *Youth, the "Underclass" and Social Exclusion*. Routledge.
- Noored ja NEET-noored Euroopas: esialgsed tulemused. Kokkuvõte. (2012). Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fond. <https://eurofound.europa.eu/pubdocs/2011/72/et/1/EF1172ET.pdf>
- Noorsootöö strateegia 2006-2013. <http://www.hm.ee/index.php?03240>
- OECD (2012). *Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World*. OECD Publishing. doi: 10.1787/persp_glob_dev-2012-en.
- Orav, M., toim. (2006). *Sotsiaalne kapital muutumas maailmas*. XI Avatud Ühiskonna Foorum. Tallinn, 26. mail 2006. Avatud Eesti Fond. <http://www.oef.org.ee/valjaanded/avatud-uhiskonna-foorumi-kogumikud.html>
- Peil, N. (2010). Materiaalne ilmajäetus. Kutsar, D, toim. *Vaesus Eestis*. Tallinn: Statistikaamet, 101-105.
- Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2004). Kultuuriline, sotsiaalne ja majanduslik kapital: Eesti inimeste ressursid erinevates eluvaldkondades. Kalmus, V., Lauristin, M. ja Pruulmann-Vengerfeldt, P. (toim) *Eesti elavik 21. sajandi algul. Ülevaade uurimuse „Mina. Maailm. Meedia. Tulemustest*. Tartu: Tartu ülikooli Kirjastus, 217-230.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster (eesti k. Putnam, R. D. (2008). *Üksi keeglisalis. Ameerika kogukonna elu kokkuvarisemine ja taassünd*. Tallinn: Hermes).
- Roots, A. (2006). *Kas siire Eestis on lõppenud? Sotsiaalse mobiilsuse võrdlus perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut. <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1085/rootsave.pdf?sequence=5>
- Saar, E. (2010). Sotsiaalne ebavõrdsus ja põlvkondadevaheline sotsiaalne mobiilsus. *Sotsiaaltöö*, nr 5, 2010, 24-28.
- Talur, P. (2012). Noorsootöö olemus ja kujunemine. *Noorteseire aastaraamat 2011: Noored ja noorsootöö*. Tallinn: Praxis, 25-33
- Trumm, A. (2010). Kuidas vaesust mõista, määratleda ja mõõta? Kutsar, D, toim. *Vaesus Eestis*. Tallinn: Statistikaamet, 6-21.
- Trumm, A. (2011). *Poverty in the context of societal transitions in Estonia*. Dissertationes Sociologicae Universitatis Tartuenss 4. Tartu: Tartu University Press.
- Trumm, A., Kasearu, K. (2011). Toimetulekutoetuse kasutamine ja mõjud leibkonna vaesusele aastatel 2005-2010. Uuringu lõpparuanne. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium. <http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Toimetulekutoetuse.uuringu.lopparuanne.L%C3%95PLIK.pdf>
- Woolcock, M. (2003). *Can Society Invest in Social Capital? Partnerships and possibilities beyond the search for 'policies'*. World Bank and Harvard University. 27.03.2003. <http://spit-swww.uvt.nl/web/fsw/lustrum/papers/woolcock.pdf>.

Noorteseire poliitikaülevaade on ühe noortevaldkonna probleemteema põhjalikum ülevaade, mis ilmub noorteseire raames kolm korda aastas.

2010.a. ellu kutsutud noorteseire on loodud eesmärgiga arendada teadmuspõhist noortepoliitikat Eestis. Noorteseire rajaneb põhimõttele, et noorsootõtajad, noorsootöö korraldajad ja teiste valdkondade esindajad peavad tundma noorte vajadusi ja ootusi ning tuginema otsuste tegemisel teadmistele noorte eluolust. Noorteseire raames kogutakse ja esitatakse noorte eluolu muutusi kajastavaid indikaatoreid, viiakse läbi noorte eluolu puudutavaid uurin-
guit ja analüüse, antakse välja Noorteseire aastaraamatut. Vaata lähemalt noorteseirest: www.noorteseire.ee.

Noorteseire aastaraamatu väljaandmist toetatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi noorteosakonna algatatud ja Eesti Noorsootöö Keskuse elluviidava programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“ raames. Programmi rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondi ja riikliku struktuuritoetuse perioodi 2007-2013 vahenditest.

Avo Trumm

on Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi sotsioloogia lektor. Põhilisteks uurimisvaldkondadeks on leibkondade majanduslik olukord ja toimetulek ning sellega seotud sotsiaalsed probleemid (vaesus, sotsiaalne tõrjutus) ja nende probleemide leevendamisele suunatud meetmete sotsiaalpoliitiline analüüs.

avo.trumm@ut.ee

SA Poliitikauuringute Keskus Praxis on sõltumatu mittetulunduslik mõttekoda, mille eesmärgiks on toetada analüüsile, uuringutele ning osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi. Meie sooviks on analüüsida Eesti sotsiaal-, majandus- ja avaliku sektori poliitikaid, juhtida tähelepanu alternatiivsetele valikutele ja innustada avalikku arutelu.

Eesti Noorsootöö Keskus on Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav riiklik noorsootöö asutus, mille põhieesmärk on noorsootöö suunamine ja korraldamine riikliku noortepoliitika raames.